

Наталія Блюк

Національний університет “Львівська політехніка”,
кандидат юридичних наук,
асистент кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового інституту права, психології та інноваційної освіти
nataliia.v.blok@lpnu.ua
ORCID : 0000-0002-7052-5297

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

<http://doi.org/10.23939/law2022.35.264>

© Блюк Н., 2022

Досліджено поняття внутрішньо переміщених осіб. Зазначено про проблеми вимушеної міграції внутрішньо переміщених осіб в Україні.

Доведено, що вимушена міграція відіграє важливу роль у сучасному світовому міграційному процесі населення. Вказано основні причини вимушеної міграції населення, що спонукають громадян до переміщення в межах країни. Такими причинами вимушеної міграції населення є, насамперед, військовий конфлікт, окупація чи анексія території, жорстоке поводження, прояв насильства, геноцид населення, порушення прав і свобод людини, а також екологічні, економічні, техногенні та інші. Доведено, що переміщення всередині країни відбувалося хвилями, залежно від наявності бойових дій у регіоні чи населеному пункті.

Вказано, що захист прав, свобод громадян України є обов'язком держави у створенні правових, соціально-економічних та духовних умов, пов'язаних із захистом громадян та діяльністю державних органів влади і громадських організацій із захисту прав людини. Зазначено, що держава в особі уповноважених органів державної влади забезпечує проблеми, пов'язані з питанням взяття на облік внутрішньо переміщених осіб, надання інформації внутрішньо переміщеним особам про можливі місця й умови для їх тимчасового проживання/перебування, а також на безоплатне харчування на період до отримання такими особами статусу безробітних або їх працевлаштування і надання у разі необхідності внутрішньо переміщеним особам медико-психологічної допомоги. Вказано про необхідність внесення до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб структурним підрозділом місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення відомостей про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, зокрема місце її фактичного перебування, та про надані такій особі послуги. Зазначено про важливість влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади державної форми власності тощо.

Важливим для переміщених осіб є одержання гуманітарної, благодійної, медичної та психологічної допомоги, виявлення сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення передбачених законодавством заходів у разі виникнення загрози їх життю та здоров'ю.

Ключові слова: вимушена міграція, внутрішньо переміщені особи, місце проживання, працевлаштування, переселення людей.

Постановка проблеми. На сьогодні актуальними є питання щодо внутрішньо переміщених осіб через повномасштабне вторгнення Російської Федерації (далі – РФ) в Україну. Потребують аналізу причини вимушеного переміщення населення країни та їх систематизація за політичними, економічними та соціальними ознаками. Найважливішою причиною міграції внутрішньо переміщених осіб (далі – ВПО) є об’єктивні обставини, спричинені військовими діями в Україні. Важливим для вимушених переселенців є надання правової допомоги для внутрішньо переміщених осіб, а також захист їх прав та інтересів в Україні.

Метою статті є аналіз закріплення нормативно-правового статусу внутрішньо переміщених осіб, а також визначення основних проблем, із якими стикаються переміщені особи в Україні.

Аналіз дослідження проблеми. Питання внутрішньо переміщених осіб стали предметом дослідження науковців: І. С. Басової, Н. Б. Болотіної, С. Б. Булеци, В. Г. Буткевича, О. В. Задорожного, В. В. Мицика, М. В. Менджул, Р. І. Наджафгулієва, М. М. Сірант та інших.

Виклад основного матеріалу. Варто зазначити, що вперше термін “внутрішньо переміщена особа” в юриспруденції почав застосовуватися лише в останнє десятиліття ХХ ст., коли безумовно виникла необхідність міжнародної реакції на важливу проблему захисту прав переміщених осіб. Тоді за дорученням Генеральної Асамблеї ООН та Комісії з прав людини в 1998 р. були прийняті Керівні принципи з питань внутрішньо переміщених осіб, які врегульовують вимушене переміщення осіб усередині країни та є вказівками для міжнародних та неурядових організацій [1].

Внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України від 2014 р., анексії Автономної Республіки Крим, проведення антитерористичної операції на Донбасі понад 1 млн населення України змушені були покинути свої будинки, рятуючи власне життя.

24 лютого 2022 р. через повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну проблема вимушеної міграції та її вирішення є однією з головних для держави і суспільства. Майже 10 млн українців були змушені залишити свої домівки. Це 1/4 населення країни, приблизно 6,5 млн українців стали внутрішніми переселенцями та 3,2 млн людей виїхали з України, за результатами Міжнародної організації з міграції (далі – МОМ) [2].

Велика кількість людей перемістилася зі сходу та центру України на її захід. У перші дні на прикордонних пунктах пропуску до країн Євросоюзу, з якими межує Україна, насамперед до Польщі, утворилися кілометрові черги. Кожного дня державний кордон перетинали до 150 тис. людей. Не менші затори утворилися і на виїздах із великих міст, що зазнали бомбардувань уже в перші дні [3].

Можна припустити, що переміщення всередині країни відбувалося хвилями, залежно від наявності бойових дій у регіоні чи населеному пункті. За оцінками на основі опитування МОМ, 48 % переміщених в Україні залишили місце проживання після початку війни, 45 % залишили місце проживання, коли війна досягла їхнього району, а 5 % покинули місце проживання в очікуванні конфлікту [2].

За оцінками МОМ, найбільша частка людей переїхала до західного макрорегіону – більше 2,5 млн осіб. Дані, які публікують державні адміністрації в західних областях України, втім, не збігаються з цими оцінками. Таку різницю можна пояснити тим, що тільки частина людей вважає за потрібне повідомити про своє прибуття місцеві органи влади, найімовірніше, реєстрація відбувається у випадках, коли прибулі звертаються по допомогу з поселенням або по гуманітарну допомогу [2].

Частина людей вимушені покидати дім уже вдруге. Серед областей та міст, які зараз перебувають у зоні активних бойових дій, багато таких, що ставали прихистком для внутрішньо переми-

шених осіб з 2014 р. За даними Міністерства соціальної політики України, у 2021 р. було взято на облік приблизно 1,46 млн внутрішньо переміщених осіб із тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей, Автономної Республіки Крим і Севастополя. Найбільша кількість внутрішньо переміщених осіб налічувалась у Донецькій (512 тис.) і Луганській (282 тис.) областях, у Києві (163 тис.), у Харківській (136 тис.) області [4].

За даними аналітичного центра і спільноти Cedos, серед міст, де частка ВПО була високою до повномасштабного вторгнення РФ в Україну, є: Сєвєродонецьк (44 % ВПО), Маріуполь (20 %), Ізюм (13 %), Буча (11 %), Ірпінь (9 %), Бердянськ (8 %), Київ (5,5 %) та інші. Усі вони зараз страждають від активних бойових дій [3]. Тому показники щодо переселення людей постійно змінюються, на що впливає бажання населення покинути тимчасово окуповані території.

Мешканці східних та центральних територій України змушені були покинути все, що у них було, усі свої напрацювання, з огляду на небезпеку та загрози їх життю та здоров'ю. Тому для більш змістовного розуміння такої категорії, як внутрішньо переміщені особи, варто провести аналіз складових елементів, що характеризують їх адміністративно-правовий статус і причини, які стали основою для закріплення статусу внутрішньо переміщеної особи.

Внутрішньо переміщені особи – це громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, але були змушені залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного походження [5].

На думку І. С. Басової, внутрішньо переміщена особа – це фізична особа, яка внаслідок об'єктивних обставин, спричинених військовими діями, окупацією чи анексією території, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного походження, змінила своє місце проживання в межах державно визнаних кордонів та набула відповідного правового статусу згідно із законодавством [6].

У своїй дисертації “Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці” Р. І. Наджафгулієв зазначає, що поняття “внутрішньо переміщена особа” означає особу, яка є громадянином своєї держави, але змушена покинути місце постійного проживання і переселитися в інше місце в результаті військової агресії, стихійного або техногенного лиха [7, с. 52]. Автор до основних причин, що змусили внутрішньо переміщених осіб мігрувати, відносить: військову агресію, стихійні або техногенні лиха.

М. М. Сірант зазначає, що особи, переміщені всередині країни, – це люди чи групи людей, які були вимушені покинути свої домівки, щоб урятуватися від збройних конфліктів, проявів насильства або масових порушень прав людини [8, с. 158]. Науковець стверджує, що основними причинами внутрішнього переселення є збройні конфлікти, прояви насильства та масові порушення прав людини.

Внутрішньо переміщені особи – це люди, які залишили свої домівки, рятуючись від небезпеки, але не перетнули міжнародний кордон, а залишилися на території рідної країни. ВПО перебувають під законним захистом свого уряду. Вони зберігають усі права та захист відповідно до міжнародного законодавства з прав людини [9].

Варто вважати, що внутрішньо переміщені особи – це громадяни країни, іноземці, особи без громадянства, які постійно чи тимчасово проживають на території України та змушені з власної волі чи примусово здійснювати внутрішнє переміщення у межах своєї країни з об'єктивних причин, які загрожують їхньому життю та здоров'ю.

Одним із обов'язків держави є надання правової, економічної, соціальної, психологічної та іншої допомоги внутрішньо переміщеним особам. Тому варто зазначити, що місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують: прийом громадян та надання їм безоплатної первинної правової допомоги з питання взяття на облік внутрішньо переміщених осіб; надання інформації внутрішньо переміщеним особам про можливі місця і умови для їх тимчасового прожи-

вання/перебування з урахуванням пропозицій органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, волонтерських, благодійних організацій, інших юридичних та фізичних осіб, про стан інфраструктури, довкілля у таких місцях; надання у разі необхідності внутрішньо переміщеним особам медико-психологічної допомоги; безоплатне харчування на період до отримання такими особами статусу безробітних або їх працевлаштування; надання у тимчасове користування житлового приміщення або соціального житла, придатного для проживання, за умови оплати зазначеними особами відповідно до законодавства вартості житлово-комунальних послуг; внесення до Єдиної інформаційної бази даних про внутрішньо переміщених осіб структурним підрозділом місцевої державної адміністрації з питань соціального захисту населення відомостей про взяття на облік внутрішньо переміщеної особи, зокрема місце її фактичного перебування, та про надані такій особі послуги; набуття, відповідно до законодавства, внутрішньо переміщеними особами за місцем їх фактичного перебування прав на земельну ділянку із земель державної власності; допомогу у переміщенні рухомого майна під час залишення особою місця проживання на території, де виникли певні обставини, та поверненні до такого залишеного місця проживання; влаштування дітей у дошкільні та загальноосвітні навчальні заклади державної форми власності; одержання гуманітарної та благодійної допомоги; виявлення сімей, які перебувають у складних життєвих обставинах, надання їм соціальних послуг та здійснення передбачених законодавством заходів у разі виникнення загрози життю та здоров'ю дітей, втрати дітьми батьківського піклування; здійснення соціального захисту внутрішньо переміщених дітей, дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа, сімей, у яких виховуються такі діти, соціального супроводження таких сімей і дітей; надання житла дитячим будинкам сімейного типу, які вимушено або самостійно залишили місце проживання у контексті певних обставин, влаштування громадян похилого віку, осіб із інвалідністю, які проживали в стаціонарних інтернатних установах та закладах на території, де виникли певні обставини, в аналогічні установи та заклади за місцем фактичного перебування таких осіб; організацію роботи медичних закладів із надання необхідної допомоги населенню з урахуванням тимчасового проживання/перебування на відповідній території внутрішньо переміщених осіб; безоплатний проїзд залізничним, автомобільним транспортом внутрішньо переміщених осіб до залишеного місця проживання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України тощо [5].

Так, у створених або відновлених структурних утвореннях (штаби, центри, організації) у Західній Україні працюють як працівники місцевих органів влади, так і залучені волонтери, які надають допомогу внутрішньо переміщеним особам за такими основними напрямками: правовий (юридичні консультації, вироблення необхідних документів); економічний (працевлаштування, відкриття приватного бізнесу); соціальний (надання матеріальної допомоги, поселення у місця тимчасового проживання, виплата грошової допомоги, безоплатне харчування тощо); психологічний (надання консультацій для дорослих та дітей) та інші.

Проте є низка проблем, із якими стикаються внутрішньо переміщені особи. Серед них:

- забезпечення тимчасовим житлом (купівля, оренда);
- працевлаштування або створення нових можливостей для ведення бізнесу;
- невідповідність вакансій їхній освіті та професії на новому місці проживання;
- відносно нижчий рівень доходів, розмір заробітної плати, порівняно з тими, що були раніше;
- звертання за медичною допомогою, а саме відсутність проведення первинного медичного огляду всіх внутрішньо переміщених осіб, а також відсутність безоплатних медпрепаратів;
- складність і тривалість за строками отримання адміністративних послуг;
- влаштування дітей у садки та школи, а також у заклади вищої освіти для продовження навчання тощо.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно зазначити про те, що для вирішення проблем, які пов'язані з працевлаштуванням внутрішньо переміщених осіб, державі необхідно створити нові робочі місця, а також забезпечити дітей дошкільними закладами та школами, а студентів – закладами

вищої освіти. Також надавати правові, економічні, соціальні, психологічні та інші гарантії для внутрішньо переміщених осіб.

Отже, внутрішньо переміщені особи – це громадяни країни, іноземці, особи без громадянства, які постійно чи тимчасово проживають на території України та змушені з власної волі чи примусово здійснювати внутрішнє переміщення у межах своєї країни з об'єктивних причин, які загрожують їхньому життю та здоров'ю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буткевич В. Г., Мицик В. В., Задорожній О. В. (2004). Міжнародне право. Основні галузі : підручник. К. : Либідь. 816 с.
2. Міжнародна організація з міграції. (1951). URL: <https://iom.org.ua/ua>.
3. Вимушена міграція і війна в Україні (24 лютого – 24 березня 2022). (2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznua-2022/>.
4. Міністерство соціальної політики України. (2010). URL: <https://www.msp.gov.ua/>.
5. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб. (2015) : Закон України № 1706-VII від 20.10.2014 р. // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
6. Басова І. С. (2019). Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт права соціального забезпечення : автореферат дис. на здобуття наук. ст. кандидата юридичних наук спец. 12.00.05 – труд. право; право соц. забезп. Одеса. 20 с.
7. Наджафгулієв Рафіг Іслам огли. (2013). Адміністративно-правовий статус біженців і вимушених переселенців в Азербайджанській Республіці : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 195 с.
8. Сірант М. М. (2015). Біженці та внутрішньо переміщені особи: співвідношення понять. *Митна справа*. 2015. № 2(2.2). С. 154–159.
9. Внутрішньо переміщені особи (ВПО). (2022). URL: <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua>.

REFERENCES

1. Butkevych, V. H., Mytsyk V. V., Zadorozhnyi O. V. (2004). *Mizhnarodne pravo. Osnovni haluzi: pidruchnyk*. [International law. Main areas: textbook]. K. : Lybid. 816 p.
2. *Mizhnarodna orhanizatsiia z mihratsiïi*. [International Organization for Migration]. (1951). URL: <https://iom.org.ua/ua>.
3. *Vymushena mihratsiia i viina v Ukraini (24 liutoho–24 bereznia 2022)*. [Forced migration and war in Ukraine (February 24 – March 24, 2022)]. (2022). URL: <https://cedos.org.ua/researches/vymushena-migracziya-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-24-bereznua-2022/>.
4. *Ministerstvo sotsialnoi polityky Ukrainy*. [Ministry of Social Policy of Ukraine]. (2010). URL: <https://www.msp.gov.ua/>.
5. *Pro zabezpechennia prav i svobod vnutrishno peremishchenykh osib*. [On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons]. (2015): Zakon Ukrainy No. 1706-VII vid 20.10.2014 r. // Baza danykh “Zakonodavstvo Ukrainy” / Verkhovna Rada Ukrainy. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>.
6. Basova, I. S. (2019). *Vnutrishno peremishchena osoba yak subiekt prava sotsialnoho zabezpechennia*. [Internally displaced person as a subject of social security law] : avtoreferat dyser. na zdobuttia nauk. st. kandydata yurydychnykh nauk Spets. 12.00.05 – trud. pravo; pravo sots. zabezp. Odesa. 20 p.
7. Nadzhafhuliev Rafih Islam ohly. (2013). *Administratyvno-pravovyi status bizhentsiv i vymushenykh pereselentsiv v Azerbaidzhanskii Respublitsi*. [The administrative and legal status of refugees and internally displaced people in the Republic of Azerbaijan]. Cand. jurid. Science: 12.00.07. K. 195 p.
8. Sirant, M. M. (2015). *Bizhentsi ta vnutrishno peremishcheni osoby: spivvidnoshennia poniat*. [Refugees and Internally Displaced Persons: nthe ratio of concepts]. *Mytna sprava. Customs business*. No. 2(2.2). P. 154–159.
9. *Vnutrishno peremishcheni osoby (VPO)*. [Internally Displaced Persons (IDPs)]. (2022). URL: <https://www.unhcr.org/ua/idps-ua>.

Дата надходження: 25.06.2022 р.

Nataliia Blok

Lviv Polytechnic National University,

candidate of legal sciences

Department of Civil Law and Procedure

Institute of Jurisprudence, Psychology and Innovative education

nataliia.v.blok@lpnu.ua

ORCID : 0000-0002-7052-5297

**SOME ISSUES OF FORCED MIGRATION
INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN UKRAINE**

The concept of internally displaced persons is studied. It is noted about the problems of forced migration of internally displaced persons in Ukraine.

It is proved that forced migration plays an important role in the modern world migration process of the population. The main reasons for the forced migration of the population, which motivate citizens to move within the country, are indicated. Namely, such causes of forced migration are, first, military conflict, occupation or annexation of territory, ill-treatment, violence, genocide, violations of human rights and freedoms, as well as environmental, economic, man-made and others. It has been studied that movement within the country took place in waves depending on the presence of hostilities in the region or locality.

It is stated that the protection of the rights and freedoms of citizens of Ukraine are the duty of the state to create legal, socio-economic and spiritual conditions related to the protection of citizens. And the activities of state authorities and public organizations for the protection of human rights. It is noted that the state, represented by authorized state authorities, provides problems related to the registration of internally displaced persons, providing information to internally displaced persons about possible places and conditions for their temporary residence / stay, as well as free meals for the period until such persons receive the status of unemployed or their employment and provide, if necessary, internally displaced persons with medical and psychological assistance. It is indicated that it is necessary to enter the Unified Information Database on Internally Displaced Persons by the structural unit of the local state administration on social protection, information on registration of internally displaced persons, including their actual location, and services provided to such persons. It is noted about the importance of placing children in preschool and general educational institutions of state ownership, etc.

Furthermore, it is important for displaced persons to receive humanitarian, charitable, medical and psychological assistance, identify families in difficult circumstances, provide them with social services and take legal action in the event of a threat to their lives and health.

Key words: forced migration, internally displaced persons, place of residence, employment, resettlement.